

Vrij belangrijke foto's

HANNIBAL

WFH

WIM VAN SINDEREN

PIET SCHREUDERS

BRAM OOSTVEEN

W.F. HERMANS

“[...] Leica's zijn zo mooi! En hun
schoonheid is van de soort die
de indruk geeft ontstaan te zijn,
zonder dat iemand bijzonder
zijn best gedaan heeft
iets moois te maken.”

— AVENUE, 1982



VOORWOORD

BENNO TEMPEL

Directeur Kunstmuseum Den Haag

Er zijn eerder tentoonstellingen van het fotografisch werk van Hermans geweest – op plaatsen variërend van restaurant La Cave Internationale in 1960 tot het Stedelijk Museum in Amsterdam in 1986 – maar die selecties werden gemaakt door de fotograaf zelf, iets waar hij moeite mee had: “Zelfkritiek op foto’s is bijna onmogelijk, mij tenminste. Ik vind ze óf allemaal even slecht, óf allemaal even goed.”

Het is nu, aan het slot van het jaar waarin Hermans’ honderdste geboortejaar wordt herdacht, voor het eerst dat onafhankelijke onderzoekers een ruime selectie hebben kunnen maken uit de duizenden afdrucken, dia’s en negatieven die zich in het archief-Hermans bevinden. Dat archief is in principe gesloten, maar voor onderzoekers Piet Schreuders en Bram Oostveen werd het zonder enige restrictie opengesteld.

Deze selectie, aan de muren van het Fotomuseum en in het onderhavige fotoboek, voegt een nieuwe blik toe aan de bestaande canon van de foto’s van W.F. Hermans. De ironische titel *Vrij belangrijke foto’s* is afkomstig van Hermans zelf; het is geschreven op een van de vele mappen waarin hij zijn afdrucken bewaarde.

Dat het Fotomuseum Den Haag de eer te beurt is gevallen om deze selectie met de wereld te delen, stemt dankbaar. Namens het Kunstmuseum, waar Fotomuseum Den Haag deel van uitmaakt, dank ik behalve de heren Schreuders en Oostveen vooral de erven Hermans (in de persoon van Ruprecht Hermans) en het Willem Frederik Hermans instituut (in de persoon van Raymond Benders) voor de toestemming om zonder enige beperking de fotoverzameling in het archief-Hermans te bestuderen en een selectie met voornamelijk ongepubliceerd materiaal daaruit tentoon te stellen en in dit boek te vermenigvuldigen. Wim van Sinderen en Julia Gütlich van het Fotomuseum wil ik danken voor hun begeleiding van deze tentoonstelling. Uitgeverij Hannibal Books heeft er met deze fraaie publicatie voor gezorgd dat een breed publiek nu beter bekend kan raken met een onderdeel van het oeuvre van W.F. Hermans dat tot dusver onderbelicht is gebleven.

- 5 **VOORWOORD**
Benno Tempel
- 9 **INLEIDING**
Wim van Sinderen
- 12 **'ALLEEN DE FOTO KAN CHAOS
UITBEELDEN ZONDER ORDENEN'**
W.F. Hermans
- 14 **VRIJ BELANGRIJKE FOTO'S**
- 182 **DE VERLEGEN FOTOGRAAF**
Piet Schreuders
- 204 **WILLEM FREDERIK HERMANS
OVER FOTOGRAFIE**
Bram Oostveen

INLEIDING

WIM VAN SINDEREN

Senior conservator Fotomuseum Den Haag

De dood van Willem Frederik Hermans in 1995 valt grosso modo samen met de wereldwijde opkomst en verbreiding van de digitale fotografie. Die zuiver technische revolutie, die nog steeds gaande is, wordt algemeen beschouwd als het tweede grote wapenfeit in de geschiedenis van het medium; het eerste is de publieke introductie van de uitvinding zelf, in januari 1839.

Nog maar een jaar voor Hermans' overlijden was het voor het eerst mogelijk geworden om een fotocamera te koppelen aan een Apple-personal computer. Daarmee was het doodvonnis voor de fysieke donkere kamer (doka) getekend. De aloude doka, waarin de fotograaf zelf zijn negatieven ontwikkelde en afdruckte op lichtgevoelig papier, maakte rond de laatste eeuwwisseling in sneltempo plaats voor slechts een scherm op een bureau, of zoals nu, een schermpje in je handpalm.

De 'Koningin Eenoog' van W.F. Hermans kan sinds 2018 een smartphone zijn met een *quad lens camera*: vier lensogen die één opname doen versmelten tot een hallucinerend scherp gestoken beeld – de camera als een vierogig wezen dat zo weggelopen lijkt te zijn uit de surrealistische collages van W.F. Hermans.

En wat pas echt surreëel is, is het aantal Nederlanders dat ermee fotografeert, namelijk bijna iedereen die een smartphone bezit. In 2020 telde ons land zeventien miljoen mobiele connecties, waarvan 88 procent gebruikmaakte van een socialmediaplatform zoals Facebook en Instagram, digitale ontmoetingsplekken die bij uitstek geschikt zijn om eigengemaakte foto's met anderen te delen – met z'n tientallen of met z'n tientallen miljoenen.

Het zal altijd een vraag blijven hoe W.F. Hermans deze stormachtige ontwikkeling van analoog naar digitaal zou hebben beleefd als hij jonger was geweest. We kunnen alleen naar het heden kijken. Naar een fervent fotograferende schrijver-dichter als Ilja Leonard Pfeijffer bijvoorbeeld. Pfeijffer heeft op zijn Instagram-account bijna 15.000 volgers die kennis kunnen nemen van zijn contrastrijke kleurenfoto's, die hij bijna dagelijks in de straten van zijn woonplaats Genua maakt. Ik had het Hermans met zijn Parijse stadsobservaties

zeker zien doen, hoewel hij wellicht uit zelfbescherming de instelling 'reacties' zou hebben uitgezet.

De periode waarin Hermans fotografeerde, kan aldus scherp worden afgebakend als het laatste, bloeiende tijdvak van de analoge fotografie. Een positie overigens waar geen enkele fotograaf zich bewust van kon zijn voor aanvang van de jaren tachtig; daarna kwamen de eerste berichten over digitale experimenten en innovaties in de fotovakbladen. In 2003 werden er voor het eerst meer digitale camera's verkocht dan analoge.

De straatfotografie, het genre dat Hermans voornamelijk beoefende naast het portret en het stilleven, is geworteld in de humanistische fotografie die haar oorsprong had in de jaren dertig (denk aan Walker Evans in de VS en Henri Cartier-Bresson in Parijs) en haar voorlopige hoogtepunt bereikte in 1955 met de grote internationaal rondreizende tentoonstelling *The Family of Man*. In 1956 deed dat evenement het Stedelijk Museum in Amsterdam aan, later ook Moskou.

Het kenmerk van de humanistische fotografie is de aandacht voor de mens en zijn relatie tot de wereld, ofwel de fotografische verbeelding van universeel menselijke waarden als geloof, hoop en liefde. In het eerste decennium van de wederopbouw levert dat een 'poëtisch realisme' op dat we in Nederland kennen van Nico Jesse (*Vrouwen van Parijs*, 1954) en Ed van der Elsken (*Een liefdesgeschiedenis in Saint-Germain-des-Prés*, 1956) – beiden overigens ook met werk vertegenwoordigd in *The Family of Man*.

Hoewel Hermans zijn fotografie graag analytisch rationaliseerde en daarmee voor zichzelf de boel doodrelatieveerde ("Ik vind ze óf allemaal even slecht, óf allemaal even goed."), had hij een onmiskenbaar dichterlijk oog.

De Hongaarse schrijver Péter Nádas, die ooit begon als professionele fotograaf, heeft eens gewezen op thema's en motieven die steeds terugkomen ('motivische continuïteit') in de twintigste-eeuwse humanistische fotografie, zoals een park met lege stoeltjes, nachtopnamen met neonlicht, tegenlicht met lange schaduwen, afbladderende gevels. Al die elementen zien we bij Hermans; zijn werk is een-op-een te passen in dat van *gentleman photographers* Nico Jesse en Emiel van Moerkerken – met wie hij intensief contact had – en zelfs van wat grimmigere collega's als Johan van der Keuken, Ed van der Elsken en Gerard Petrus Fieret.

Is Hermans dus een hopeloos verouderde fotograaf die, als verankerd in de twintigste eeuw, gedoemd is vergeten te worden? Dat is nog maar de vraag. Via de zoeker van zijn camera keken Hermans de schrijver en Hermans de geoloog mee met de fotograaf. Wie met dat drietal durft mee te kijken, herkent ondanks de soms wat onbeholpen afwerking of weinig spannende uitsneden de scherpe, nietsontziende hermansiaanse blik. We kijken ook met Hermans mee als hij voor de zoveelste keer zijn spiegelbeeld fotografeert in een etalage, een koplamp of een sigarettenautomaat. En dat is precies wat de miljoenen instagrammers van vandaag ook voortdurend doen, alleen W.F. Hermans verzor er de mooiste term voor: de 'zelfkiek'.

“Als ik fotografeer, kan ik alleen de buitenwereld gebruiken. Daarom vind ik het fotograferen veel moeilijker dan schrijven. Schrijven is onmiddellijk maken, fotograferen is eerder kiezen; het begint altijd met zoeken. [...] Kon ik mijn binnenwereld maar fotograferen!”

— DRUKKERSWEEKBLAD EN AUTOLIJN, 1963

W.F. Hermans met Voigtländer-camera
bij het place de Stalingrad, Parijs, juli 1974
Foto: Ruprecht Hermans







Ibiza,
juni 1959

Voet van een figuur onder standbeeld John Ericsson,
Berzelii Park, Stockholm, 12 augustus 1960



Dammen in hotel te Brignogan-Plage,
Bretagne, juli 1962

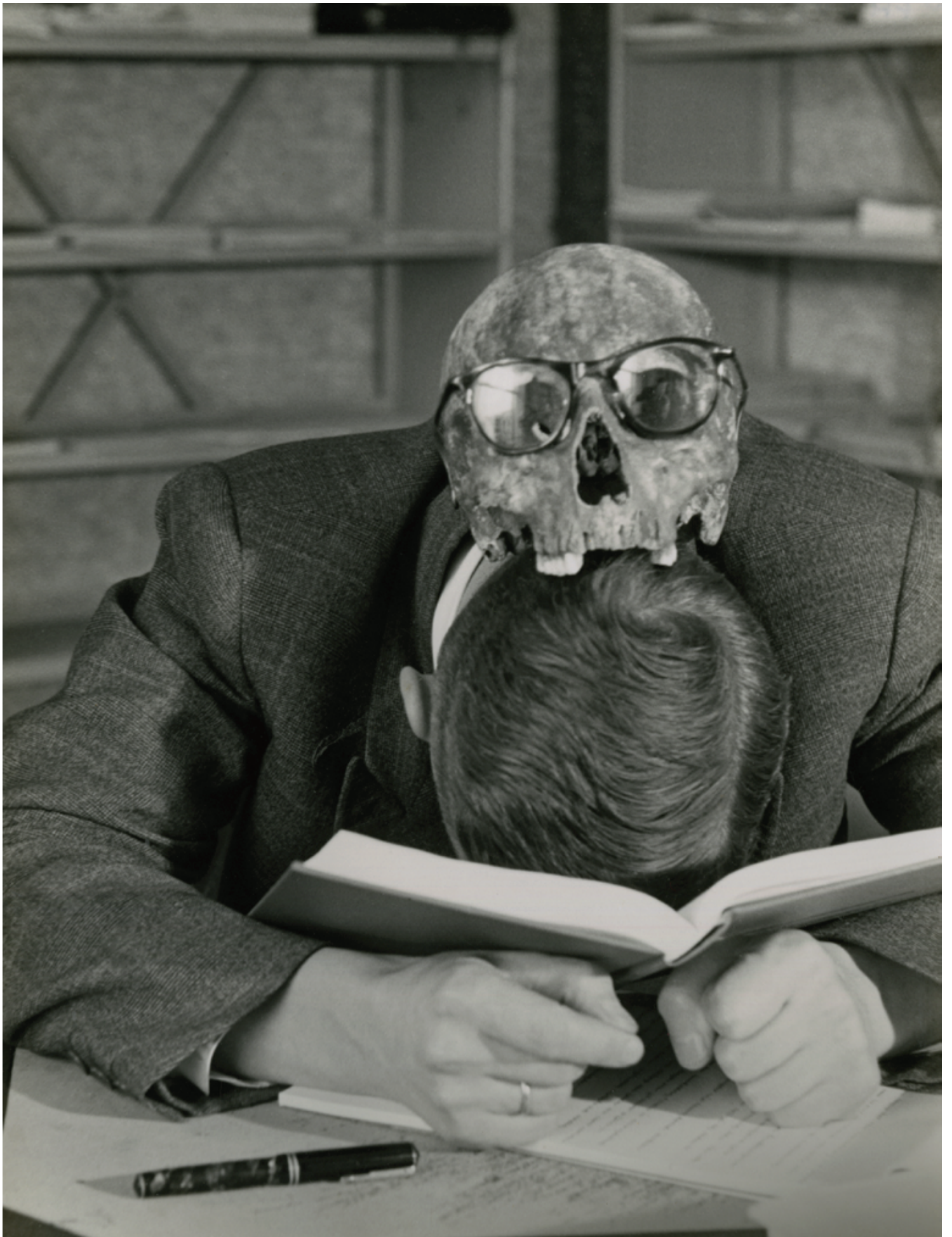




Zelfportret met Linda Spierings,
Parijs, 14 augustus 1986



Affiche 'Voir au dos',
Brussel, 22 mei 1984





Muur met opschrift LUXE,
België, september 1958

Affiches bij trappen,
Parijs, augustus 1957



DEUX ANES
PLACE BLANCHE



LES CHATS ONT ENLEVÉ
TOUTE LA TROUPE DES ZANES
TEL EST PARIS!
*À partir de 18h30 à 21h30
de Place Blanche à St-Jacques
Métro St-Jacques et St-Jacques*

TOUS LES SOIRS à 21h
MATINEES DIMANCHE et FÊTES 18h30

Gérard AUDEGEAN
137-139 Av. de Clichy 17^e
Autos tractés - MAD - cotat 21-29

ACHAT & VENTE
AUTOS - MOTOS - SCOOTERS
ÉCHANGEZ
*Votre Moto contre l'auto
... De Votre Choix*

DEROUET

21 Rue Custine
LE CHEMISIER
DESIGNATION

PRO-MOTOCYCLE

CINEMA
STUDIO 28

The wall between two
in the theatre
Square St-Jacques

4 SEPTEMBRE

SPRING SCHOOL
MEL MORFOND

LES ANCIENS
DE
SALEM

PERMANENT
de 18h à 24h

FLORIAN
Coca-Cola

*On Rit aux
Deux Anes*

PÊCHE
BIÈRE
D'ALSACE

CA
DE



Zelfportret in spiegel Notre Dame-hotel,
Parijs, augustus 1957

“Ik bekijk de wereld zoals je
een microscopisch preparaat
bekijkt. Ik kijk graag.”

— INTERVIEW IN *HAAGSE POST*, 1962





'No Rubbis' [sic], Sclater Street,
Londen, 29 april 1979

RUBBIS





Fabrieksdak,
Brussel, 22 mei 1984

Afbraakterrein,
Brussel, 21 juni 1994





Zelfportret,
Barcelona, mei-juni 1982

Zelfportret in sigarettenautomaat,
Kopenhagen, 17 augustus 1960



“Elke verzameling foto’s is
autobiografisch, wat niet zeggen wil
dat iedere foto een hoogtepunt
uit het leven van de fotograaf afbeeldt.”

— CAREL BLAZER, *FOTOGRAAF*, 1979



COLOFON

Deze publicatie verschijnt naar aanleiding van de tentoonstelling *W.F. Hermans – Vrij belangrijke foto's* in het Fotomuseum Den Haag van 20 augustus 2022 tot 8 januari 2023.

Foto's: W.F. Hermans
© Erven Willem Frederik Hermans

Teksten: Benno Tempel, Wim van Sinderen, Willem Frederik Hermans, Piet Schreuders en Bram Oostveen
Eindredactie: Jan Haeverans en Hadewych Van den Bossche

Vormgeving: Johan Jacobs
Artdirection: Natacha Hofman

Coördinatie: Hadewych Van den Bossche

Druk: die Keure, Brugge, België
Inbinding: Boekbinderij Abbringh, Groningen

ISBN 978 94 6436 683 9
D/2022/11922/63
NUR 653

HANNIBAL

© Hannibal Books, 2022
www.hannibalbooks.be

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Met dank aan het Literatuurmuseum

Piet Schreuders is grafisch ontwerper en kleine uitgever (*De Poezenkrant, Furore*).

Bram Oostveen werkt bij het onderzoeksinstituut Huygens ING en was een van de bezorgers van de 24-delige *Volledige Werken* van Willem Frederik Hermans.

Alle citaten van W.F. Hermans in dit boek werden precies gepubliceerd zoals in de bronteksten, inclusief mogelijke spelfouten en taaleigenaardigheden.

fotomuseum
den haag

W F H

ERIK BOS FONDS